

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Καρχαρίες και κοριοί

Σημειώσεις για την τρίτη δεκαετία
του 21ου αιώνα

ΚΑΡΧΑΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΡΙΟΙ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Κοινωνικές, Πολιτικές και Νομικές Επιστήμες
Σειρά Κόσμος

Σώτη Τριανταφύλλου, Καρχαρίες και κοριοί.

Σημειώσεις για την τρίτη δεκαετία του 21ου αιώνα

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Διορθώσεις: Νίκος Αγγελής

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Η φωτογραφία του εξωφύλλου παραχωρήθηκε από τον αρχικό δικαιούχο
στη Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ 2023

Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Σώτη Τριανταφύλλου, 2022

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Φεβρουάριος 2023

KET E630 ΚΕΠ 37/23

ISBN 978-618-07-0379-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> . e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Καρχαρίες και κοριοί

Σημειώσεις για την τρίτη δεκαετία
του 21ου αιώνα

Γλίτωσα από τους καρχαρίες
σκότωσα τις τίγρεις
και με φάγαν οι κοριοί.

Επιτύμβιο για τον Μ., Bertolt Brecht, 1946

Περιεχόμενα

Πρόλογος	13
----------------	----

Ι ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ – ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η 11η Σεπτεμβρίου και ο σημερινός κόσμος	17
Η μάταιη αναζήτηση του νοήματος	25
Τι σημαίνει Δύση σήμερα	29
Μπορούμε να εξαγάγουμε τη δημοκρατία;	38
Η γεωπολιτική στον διαιρεμένο κόσμο	46
ΗΠΑ, Κίνα και παγκόσμια τάξη	59
Πολιτικό ισλάμ και χρόνος	67
Η ισλαμική θεοκρατία του Ιράν το 2022	72
Αντισημιτισμός και έμμονες ιδέες	83
Κυνικά καύματα και οικολόγοι	91
Η μεγάλη αντικατάσταση	98
Για τον νεοσυντηρητικό Robert D. Kaplan	103
Η Τουρκία του Ερντογάν ως περιφερειακή δύναμη	111
Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος;	118
Τι είναι και τι δεν είναι οι φατουά	123

Ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου	130
Qatar-gate και οι άνθρωποι του εμίρη Αλ Θάνι	163

II ΗΠΑ

Η αμερικανική γεωγραφία	179
Υπάρχει αμερικανική ψυχή;	218
Αμερικανικός επαρχιωτισμός και αμερικανικός εξαιρετισμός	254
Υπάρχουν δύο Αμερικές;	272
ΗΠΑ: Η αποτυχία της «δημοκρατίας των πάντων»	287
Χένρυ Κίσσιντζερ: I am ze smartest man in ze world	295
Ο χαμένος Ντόναλντ Τραμπ και οι σκιές	302
Αμερικανική θρησκευτική δεξιά και άμβλωση	307
Περί χριστιανικής δεξιάς στις ΗΠΑ	312

III ΡΩΣΙΑ

Αμερικανορωσικές σχέσεις	323
Έκκληση στους Ρώσους	335
Μικρή ανατομία του ρωσικού καθεστώτος	340
Ουκρανία και ρωσοφιλία	345
Οι αυταπάτες για τη ρωσική νεολαία	350
Γιατί δεν πρέπει να περιμένουμε αντιπολεμικό ή αντιπουτινικό κίνημα στη Ρωσία	355
Η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας της Ρωσίας ...	363
Λαός και όπερα	370

IV ΕΥΡΩΠΗ

Η άνοδος της άκρας αριστεράς	377
Ο δεύτερος εξαμερικανισμός της Ευρώπης	382
Ο σεβασμός των ευρωπαϊκών συνόρων	386

Η θανατική ποινή και ο Ρομπέρ Μπαντεντέρ	391
Τα πλεονεκτήματα της Μαρίν Λεπέν και της Τζόρτζια Μελόνι	396

V ΕΛΛΑΔΑ

Το «μοναδικό λάθος» της 17 Νοέμβρη	407
Έλληνες ανταποκριτές και η εικόνα της Ελλάδας στα ΜΜΕ ...	412
Περί ελευθεροτυπίας	417
Για την πολιτική του άστεως	422
Η πείνα για ειδήσεις και ο Έιχαμπ	427
Η κυβέρνηση Μπάιντεν κι εμείς	432
Βία στα ΑΕΙ	437

VI ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Cancel culture	445
Το αντιρατσιστικό κίνημα σήμερα	450
Περί δημοσιότητας	457
Οι εξετάσεις για την πολιτογράφηση των μεταναστών	462
Ο τουρισμός του πλήθους	467
Μοντέλα ένταξης μεταναστών	473
Οι ταυτότητες που ενώνουν και διχάζουν	485
Το γλωσσικό ιδίωμα των κρατικών εγγράφων	490
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	495

Πρόλογος

Αυτός είναι ο έκτος τόμος άρθρων στα οποία σχολιάζω τη διεθνή, ευρωπαϊκή και εγχώρια πολιτική από την οπτική του ιστορικού και του πολιτικού επιστήμονα. Έχουν προηγηθεί παρόμοιες συλλογές κειμένων –*Η φοβερή τροπή των πραγμάτων* (2012), *Η ενδεκάτη ώρα* (2014), *Οι δυσκολίες των πεδιάδων* (2016), *Ασκήσεις αταραξίας* (2017), *Σύντομη δεκαετία* (2018) και *Πόλιτιξ* (2020)—, οι οποίες συνοδεύουν την πολιτικοκοινωνική μας ζωή και τις μάχες των ιδεών στον 21ο αιώνα. Η ανθολόγηση των άρθρων έγινε με κριτήριο τη δοκιμαική τους μορφή: στον παρόντα τόμο δεν περιλαμβάνονται κείμενα που γράφτηκαν σε πλαίσιο άμεσης και πιθανώς βραχύβιας επικαιρότητας. Ο σκοπός του *Καρχαρίες και κοριοί*—δανείστηκα τον τίτλο από μια φράση του Μπέρτολτ Μπρεχτ— είναι περίπου αυτό που εννοούσε ο Γερμανός θεατρικός συγγραφέας όταν έγραφε «γλιτώσαμε από τους καρχαρίες αλλά μας έφαγαν οι κοριοί»: πρόκειται για μια προσπάθεια συνεισφοράς στον δημόσιο διάλογο με ψυχραιμία και ειλικρίνεια, ώστε να αντιμετωπίσουμε μικρές προκλήσεις που φαίνονται μεγάλες και μεγάλες που φαίνονται μικρές — ή που δεν φαίνονται καθόλου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Μεταγράφω στα ελληνικά τα ξένα ονόματα που θεωρούνται γνωστά. Αφήνω με λατινικούς χαρακτήρες όσα θεωρώ λιγότερο γνωστά.

I

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η 11η Σεπτεμβρίου και ο σημερινός κόσμος

Η 11η Σεπτεμβρίου 2001 είναι ένα σημείο καμπής· με τον τρόπο που μετράμε τα χρόνια και τους αιώνες, η 11/9 εγκαινίασε θεαματικά έναν καινούριο αιώνα. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις έριξαν βαριά σκιά στην αμερικανική ζωή και επηρέασαν την αμερικανική πολιτική: οι τρομοκράτες και γενικότερα οι εχθροί των ΗΠΑ επιχαίρουν· αν ο στόχος της τρομοκρατίας είναι αυτό που λέει η λέξη, σίγουρα έχει επιτευχθεί. Οι ΗΠΑ, οι δυτικές χώρες γενικότερα, φοβούνται μήπως ξαναδεχθούν επιθέσεις, με βόμβες, με βιολογικά ή με πυρηνικά όπλα· άρα έπρεπε, πρέπει, να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα. Αυτά τα μέτρα διαμορφώνουν την αμερικανική κοινωνία μετά την 11/9 και τη συμπεριφορά της στον διεθνή χώρο: με λίγα λόγια, το φονταμενταλιστικό ισλάμ κατόρθωσε να συρρικνώσει τη δυτική δημοκρατία επηρεάζοντας τους θεσμούς της και επιβεβαιώνοντας τις υποψίες περί του αμερικανικού αυταρχικού πειρασμού.

Οι πράξεις βίας σε ειρηνικό πλαίσιο κάνουν τους ανθρώπους να υπερτιμούν τη δύναμη των τρομοκρατών και τη

σπουδαιότητα των κινήτρων τους — άρα, συχνά, οι αντιδράσεις σ' αυτές είναι δυσανάλογες. Η πρώτη λοιπόν αλλαγή που προκάλεσε η 11/9 ήταν μια υπερβολή: οι ΗΠΑ, παραδοσιακά εμμονικές σχετικά με τον νόμο και την τάξη, με χρόνιες φοβίες και κατά καιρούς με παρανοειδείς διαταραχές (Ρώσοι, εξωγήινοι, συνωμότες, προδότες κτλ.), προέβησαν σε μια σειρά αλλαγές προκειμένου να μη χάσουν όσα έχουν να χάσουν. Οι αλλαγές αυτές ήταν, νομίζω, ένα είδος overreacting: μια τυπικά αμερικανική ιδιότητα.

Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας που κήρυξε ο Τζορτζ Μπους βασιζόταν σε λάθος εκτίμηση: αντί να ορίσει ως απειλή τον εξισλαμισμό, το πολιτικό ισλάμ και την ισλαμιστική ατζέντα των συμμάχων των ΗΠΑ (Τουρκία, Σαουδική Αραβία, Κατάρ κτλ.), όρισε ως απειλή μια χούφτα τρομοκράτες. Και ξεκίνησε, με την κάπως χλιαρή συμφωνία του Κογκρέσου, τη σειρά των στρατιωτικών και διπλωματικών επεμβάσεων στις χώρες που, σύμφωνα με τις πληροφορίες των μυστικών υπηρεσιών, έτρεφαν την τρομοκρατία ή πρόσφεραν καταφύγιο σε τρομοκράτες. Ο πρώτος στόχος ήταν η διάλυση της Αλ Κάιντα, η συντριβή των Ταλιμπάν και η θανάτωση του Οσάμα μπιν Λάντεν, ο οποίος θεωρήθηκε εγκέφαλος των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου. Αυτή η μάλλον μηχανιστική, στρατιωτική αντίληψη οδήγησε τις ΗΠΑ σε εικοσαετή σπατάλη πόρων — χρηματικών, στρατιωτικών και ανθρωπίνων —, που συνεχιζόταν επειδή δεν μπορούσε να σταματήσει. Οι Αμερικανοί έμειναν, με τον τρόπο που έμειναν, στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ για να μην αφήσουν κενό πίσω τους. Δεν ήταν επαρκής λόγος για τόσο μεγάλη δαπάνη,

από την οποία στην πραγματικότητα δεν ωφελήθηκε κανείς.

Όπως ήταν φυσικό, η 11/9 έφερε αλλαγές στη μεταναστευτική πολιτική των ΗΠΑ. Οι απελάσεις αυξήθηκαν φτάνοντας το 2009-2010 τις 400.000 περίπου: οι μισοί από τους απελαθέντες εκείνη την περίοδο είχαν καταδικαστεί για ποινικά αδικήματα όπως συμμετοχή σε συμμορίες και διακίνηση ναρκωτικών, αλλά συννηθέστερα για τροχαίες παραβάσεις. Για τους περισσότερους δεν ετίθετο ζήτημα τρομοκρατικής πρόθεσης: οι Μεξικανοί, για παράδειγμα, δεν είναι ποτέ υποψήφιοι τρομοκράτες. Αλλά τους πήρε η μπάλα.

Μια άλλη εξέλιξη που ακολούθησε την 11/9 ήταν η μεταμόρφωση των αεροπορικών ταξιδιών. Ήδη από την εποχή των παλαιστινιακών αεροπειρατειών στη δεκαετία του 1970, τα μέτρα ασφαλείας είχαν γίνει αυστηρότερα αλλά όπως εξάγεται εκ του αποτελέσματος όχι επαρκώς αυστηρά για να εμποδίσουν τις αεροπειρατείες της 11/9. Η 11/9 ήταν μια αποτυχία των ΗΠΑ τόσο σε επίπεδο πληροφοριών όσο και σε επίπεδο συστημάτων ασφαλείας των αεροδρομίων. Έτσι, δημιουργήθηκε η Υπηρεσία Ασφάλειας Μεταφορών, η οποία προσέλαβε πάνω από 50.000 υπαλλήλους —μερικοί από τους οποίους είχαν εκπαιδευτεί να ανιχνεύουν «ύποπτες» μορφές συμπεριφοράς επιβατών (στα αεροδρόμια έχουν συμβεί πολλά σχετικά ευτράπελα)— και άρχισε να εφαρμόζει πρωτόκολλα ασφαλείας υψηλής τεχνολογίας, από τα βιομετρικά διαβατήρια μέχρι τους σαρωτές ίριδας και σώματος. Στο παρασκήνιο, το FBI συνέταξε τη Λίστα Παρακολούθησης Τρομοκρατών με εκατοντάδες χιλιάδες άτομα, εκ των οποίων περίπου 6.000

τοποθετήθηκαν σε λίστα No Fly: σ' αυτή συμπεριλαμβάνονταν 500 Αμερικανοί με ανατολίτικα ονόματα. Κανείς δεν ξέρει κατά πόσον το FBI έχει δίκιο.

Με λίγα λόγια, αυξήθηκε και εντάθηκε η επιτήρηση. Η λεγόμενη Patriot Act ψηφίστηκε μόλις έξι εβδομάδες μετά την 11η Σεπτεμβρίου: οι νομοθέτες προσπάθησαν να διορθώσουν τις αποτυχίες της NSA, που είχε επιτρέψει στους τρομοκράτες να εισέλθουν στις Ηνωμένες Πολιτείες, να εκπαιδευτούν στο αμερικανικό έδαφος και να εκτελέσουν ανενόχλητοι το φονικό τους σχέδιο. Η Patriot Act διευκόλυνε την επιτήρηση των πολιτών στο όνομα της εθνικής ασφάλειας: το Κογκρέσο παραχώρησε στο FBI και στην NSA καινούρια δικαιώματα συλλογής και ανταλλαγής προσωπικών δεδομένων. Τα απόρρητα έγγραφα που διέρρευσε το 2013 ο Έντουαρντ Σνόουντεν αναφέρουν λεπτομερώς την κολοσσιαία έκταση του κράτους επιτήρησης που εισχώρησε στη ζωή εκατομμυρίων απλών Αμερικανών. Η εκθετική ανάπτυξη αυτής της συσκευής —εξοπλισμένης με προϋπολογισμό 52,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2013— έγινε φανερή όταν ο Σνόουντεν παρέδωσε στην *Washington Post* τον «μυστικό προϋπολογισμό» που τροφοδοτεί ένα γραφειοκρατικό και λειτουργικό τοπίο 16 κατασκοπευτικών οργανισμών και πάνω από 107.000 υπαλλήλων, οι οποίοι απαρτίζουν τώρα την αμερικανική κοινότητα πληροφοριών. Ομολογουμένως, με αυτά και μ' εκείνα, η αμερικανική επικράτεια είναι σήμερα ασφαλέστερη, υπό την έννοια ότι έχει καταστεί πάρα πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί τρομοκρατική ενέργεια ευρείας κλίμακας εντός των συνόρων.

Στα χρόνια μετά την 11η Σεπτεμβρίου, Αμερικανοί

εμπνευσμένοι από την τζιχαντιστική ιδεολογία σκότωσαν 107 άτομα σε εγχώριες τρομοκρατικές επιθέσεις. Σχεδόν τα μισά από αυτά έχασαν τη ζωή τους στους πυροβολισμούς στο κλαμπ Pulse στο Ορλάντο· πράγματι δεν σημειώθηκαν τρομοκρατικές επιθέσεις μεγάλης κλίμακας σε αμερικανικές πόλεις, όπως περίμεναν πολλοί μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Όμως, το τίμημα είναι βαρύ: τα μέτρα ασφαλείας σημάδεψαν ανεξίτηλα τον ιστό της αμερικανικής ζωής και έγιναν αφορμή για όλο και περισσότερους νόμους, διατάξεις και απαγορεύσεις. Εντάθηκε και απηλλάγη από κάθε ενδοιασμό η προϋπάρχουσα ροπή προς τον милитарισμό, προς τη συμπεριφορά χωροφύλακα, προς την αυθαιρεσία —υπενθυμίζω ότι υπάρχουν σοβαρές καταγγελίες για βασανιστήρια στο κέντρο κράτησης του Γκουαντάναμο— και προπάντων προς τη σπατάλη που προϋποθέτει ο милитарισμός. Ο προϋπολογισμός της Homeland Security αυξήθηκε από περίπου 16 δισεκατομμύρια δολάρια το 2002 σε περισσότερα από 43 δισεκατομμύρια δολάρια το 2011, ενώ οι προϋπολογισμοί του λιμενικού σώματος, της ασφαλείας μεταφορών και της συνοριοφυλακής υπερδιπλασιάστηκαν από το 2001. Αυτό σημαίνει, εν ολίγοις, ότι κάποιοι άλλοι τομείς υποχρηματοδοτούνται — και ξέρουμε ποιοι: η δημιουργία και συντήρηση των υποδομών, η δημόσια παιδεία, η δημόσια υγεία και η προστασία του περιβάλλοντος. Υπό αυτή την έννοια, η ισλαμιστική τρομοκρατία κατατρώγει τις ΗΠΑ πέρα από κάθε τρελό της όνειρο.

Η υπενθύμιση της 11/9 κάθε χρόνο δεν συνοδεύεται από την κατανόηση του γεγονότος. Αν και οι περισσότεροι άνθρωποι στον ευρωατλαντικό κόσμο άρχισαν να αντιλαμβάνονται τις φιλοδοξίες του πολιτικού και τρομοκρατικού

ισλάμ την επαύριον των τρομοκρατικών χτυπημάτων, δεν έχει αλλάξει τίποτα στην πολιτική έναντι του φονταμενταλισμού. Όπως μέχρι την 11/9 κανείς δεν έδινε σημασία στους μουτζαχεντίν που είχαν εξελιχθεί σε τζιχαντιστές και στις φατουά εναντίον Ευρωπαίων διανοουμένων και εκκοσμικευμένων μουσουλμάνων, έτσι σήμερα η de facto πολυπολιτισμικότητα που έχει εδραιωθεί στις δυτικές χώρες αντιμετωπίζεται ως μια μάλλον φυσική κατάσταση. Παλιότερα, οι Ευρω-Αμερικανοί φαίνονταν καθηλωμένοι στην εικόνα του εξωτικού εμίρη με τα πετροδολάρια ή σ' εκείνη του Λόρενς της Αραβίας – ο αραβισμός ήταν, παραδοσιακά, ένα από τα καπρίτσια των ευρωπαϊκών ελίτ· δεν ενημερώνονταν για τους ιερούς πολέμους, φυτώρια των οποίων υπήρχαν ανέκαθεν στο έδαφός τους. Η μοναδική στιγμή που είχε συνταράξει τις δυτικές χώρες ήταν η ισλαμική επανάσταση του 1979, η οποία ωστόσο πέρασε, ιδιαίτερα στον χώρο της αριστεράς, περισσότερο ως «επανάσταση» παρά ως «ισλαμική»: οι μουλάδες θεωρήθηκαν αντι-ιμπεριαλιστές που απομάκρυναν τον σάχη, τον αξιόμισθο εγκάθετο των ΗΠΑ, όπως του άξιζε.

Αντί για κατανόηση της γεωπολιτικής και της σύγκρουσης των πολιτισμών, η 11/9 προκάλεσε συναισθήματα και απορία: Γιατί μας μισούν; Ποιοι ακριβώς είναι αυτοί που μας μισούν; Η διάσταση του μεγάλου θεάματος που πήρε συνέβαλε στην ισχυρή εντύπωση την οποία δεν είχαν κάνει μέχρι τότε οι δεκάδες, οι εκατοντάδες, ισλαμιστικές τρομοκρατικές ενέργειες από την εποχή της βομβιστικής επίθεσης στην αμερικανική πρεσβεία της Βηρυτού τον Σεπτέμβριο του 1984. Αλλά κανείς με φωνή που να ακούγεται δεν τολμά να ξεστομίσει ότι οι φατουά προ-

έρχονται κυρίως από τη Σαουδική Αραβία, σύμμαχο και πελάτη των ΗΠΑ, κι ότι ο Ερντογάν χρησιμοποιεί τη συνιτική τρομοκρατία για να ταπεινώνει τη Δύση και για να την εκδιάζει αντλώντας ωφελήματα – είναι το χόμπι του, συνέχεια της πολιτικής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο εσωτερικός διχασμός της Δύσης μεταξύ όσων επιμένουν να προασπίζουν τον πολιτισμό μας και όσων θεωρούν έγκλημα την ισλαμοφοβία, ενοχοποιώντας την αποικιοκρατία ως κίνητρο του ισλαμισμού, είναι μια ακόμη επιτυχία του πολιτικού ισλάμ: η κατάτμηση των δυτικών κοινοτήτων σε εθνοθηρησκευτικές κοινότητες, η άνοδος της ακροδεξιάς, η οποία οικειοποιήθηκε το πρόβλημα του κοινοτισμού και του εξισλαμισμού, η θλιβερή παρακμή του αριστερού λόγου και των αριστερών αξιών όπως το κοσμικό κράτος, η ισότητα των φύλων, ο οικουμενισμός πρέπει να αποδοθούν στην ισλαμιστική πρόκληση.

Η 11η Σεπτεμβρίου 2001 έφερε στην επιφάνεια διχαστικά δίλημματα: Ασφάλεια ή ελευθερίες; Αποδοχή του ισλάμ στο πλαίσιο της ανεξιθρησκίας ή περιορισμοί υπό το φως των όσων γνωρίζουμε για τις πολιτικές του βλέψεις; Πολιτιστικός και ανθρωπολογικός σχετικισμός ή επίγνωση πολιτιστικής και πολιτικής ανωτερότητας της Δύσης; Έθεσε δίλημμα και στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς: στην πραγματικότητα, μεγάλο ποσοστό μουσουλμάνων, αν και μπορεί να διαφωνούν με τις μεθόδους ή απεχθάνονται τη βία, αν κληθούν να επιλέξουν μεταξύ της Δύσης και των τζιχαντιστών θα επιλέξουν τους δεύτερους· το εθνοτικό, ιδεολογικό, θρησκευτικό, ιστορικό και ανθρωπολογικό ανήκειν είναι ακατανίκητο. Κάπως έτσι συμπεριφέρονταν οι αριστεροί έναντι του σταλινισμού: αν καλούνταν να επιλέ-

ξουν —και συχνά καλούνταν— μεταξύ καπιταλισμού και σταλινισμού, επέλεξαν, με απόλυτη φυσικότητα, τον σταλινισμό, ελαχιστοποιώντας, δικαιολογώντας ή αγνοώντας τις παραμορφώσεις και τα εγκλήματα του. Το ιδεολογικό ανήκειν ήταν ισχυρότερο από τα γεγονότα. Εξάλλου, πολλοί «αντισταλινικοί» κινήθηκαν σε ακόμα πιο εξτρεμιστικές και εγκληματικές ιδεολογίες: ο εξτρεμισμός είναι ο πειρασμός ανθρώπων και ομάδων σε απεγνωσμένη αναζήτηση ταυτότητας.

Πολλές ήταν οι αυταπάτες που ακολούθησαν την 11/9. Οι Αμερικανοί, με τη ρηχή τους σκέψη, περίμεναν ότι ο θάνατος του Οσάμα μπιν Λάντεν θα επηρέαζε το τζιχαντιστικό κίνημα, ενώ ήλπιζαν ότι στο Αφγανιστάν κάποιο κομμάτι των Ταλιμπάν θα συνεργαζόταν τελικά σε δημοκρατικό πλαίσιο. Στο μεταξύ, συσσωρεύονται οι επέτειοι των τρομοκρατικών ενεργειών —από την Ινδονησία μέχρι τη Νιγηρία, τη Βρετανία και τη Γαλλία— και το σκοτάδι πυκνώνει. Πριν από την 11/9 οι δυτικές χώρες δεν έκαναν τίποτα για το ανερχόμενο επιθετικό ισλάμ· μετά την 11/9 δεν ήξεραν τι να κάνουν. Ούτε τώρα ξέρουν.

II

HPA

Υπάρχουν δύο Αμερικές;

Δεν υπάρχουν μόνο μπλε και κόκκινες πολιτείες. Υπάρχουν μπλε και κόκκινα γεγονότα. Οι Ρεπουμπλικανοί πιστεύουν ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο, οι Δημοκρατικοί πιστεύουν στη θεωρία της εξέλιξης.

John Sayles

Το 1979, όταν ο Edward Teller, ο άνθρωπος που επινόησε τη βόμβα υδρογόνου, έπαθε καρδιακή προσβολή, έριξε το φταιξιμο στην Τζέιν Φόντα. Η Φόντα μόλις είχε πρωταγωνιστήσει στην ταινία «Το σύνδρομο της Κίνας», που απεικόνιζε ένα πυρηνικό ατύχημα – το ατύχημα συνέβη στην πραγματικότητα δύο εβδομάδες μετά την πρώτη προβολή της ταινίας, στον πυρηνικό σταθμό του Three Mile Island. Μετά το πυρηνικό ατύχημα, η Φόντα άρχισε να καταφέρεται εναντίον της πυρηνικής ενέργειας κι ο Teller να απαντάει υπέρ της· στο τέλος, από το κρεβάτι του νοσοκομείου, δήλωσε: «Είμαι το μοναδικό θύμα του Three Mile Island. Αλλά δεν έφταιγε ο αντιδραστήρας, έφταιγε η Τζέιν Φόντα: η Τζέιν Φόντα είναι επικίνδυνη· η πυρηνική ενέργεια δεν είναι». Το 1979 ο Edward Teller και η Τζέιν Φόντα εκπροσωπούσαν δυο διαφορετικές Αμερικές. Και παρά τις ταξικές, δημογραφικές και ιδεολογικές μετατο-

πίσεις, οι ΗΠΑ παραμένουν διαχωρισμένες σ' αυτές τις ταξικές, χωροταξικές, φυλετικές, ιδεολογικές και πολιτιστικές γραμμές.

«Δύο Αμερικές» ήταν μια έκφραση του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ στην ομιλία του «Η άλλη Αμερική», στην οποία περιέγραφε τις ταξικές και φυλετικές ανισότητες στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το αίτημα που διατύπωνε ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ το 1967 ήταν η θέσπιση εγγυημένου βασικού εισοδήματος, με ορίζοντα την εξισορρόπηση της Αμερικής των ευκαιριών και της Αμερικής της underclass. Έκτοτε η κατάσταση έχει γίνει λίγο πιο σύνθετη, με τις πολιτιστικές και ιδεολογικές μάχες να υπερβαίνουν σε διχαστική δράση τις ταξικές και τις φυλετικές.

Αν και μέχρι το 1980 περίπου το βιοτικό επίπεδο των φτωχών ανέβαινε διαρκώς, η συγκέντρωση του πλούτου στις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες μεγάλωσε το χάσμα: δεν φτώχυναν οι φτωχοί· πλούτισαν δυσανάλογα οι πλούσιοι, οι οποίοι ονομάστηκαν «προνομιούχοι» — ήταν ένας χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούνταν υποτιμητικά για τις ευρωπαϊκές ελίτ. Ωστόσο, παγιώθηκε στις ΗΠΑ, αφορώντας όχι μόνο το 1% των πολυεκατομμυριούχων αλλά μια πλουτοκρατική τάξη στην οποία περιλαμβάνονται πολιτικές ελίτ, ελίτ διανοουμένων και μεγάλοι κεφαλαιούχοι. Η συσσώρευση πλούτου από το κορυφαίο 1% των Αμερικανών έχει φτάσει σήμερα σε επίπεδο που δεν έχει παρατηρηθεί σε αυτή τη χώρα από τη δεκαετία του 1920, τη λεγόμενη «Roaring Twenties», σχεδόν πριν από έναν αιώνα. Αυτό το κοινωνικό σχήμα, που εξελίσσεται αντίστροφα από τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές των ΗΠΑ, υπογραμμίζει τη μεγάλη εσωτερική αντίθεση η οποία από τη

δεκαετία του 1960 εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο χαμηλής έντασης: στην αρχή με άξονα την εξωτερική πολιτική, και ιδιαίτερα τον Πόλεμο του Βιετνάμ, και στη συνέχεια με άξονα τη σειρά των αποτυχημένων αμερικανικών επεμβάσεων στον κόσμο.

Από το 1980 τα εισοδήματα κατανέμονται με όλο και μεγαλύτερες ανισότητες μεταξύ των Αμερικανών. Το κορυφαίο 1% τα πήγε πολύ καλύτερα από την υπόλοιπη χώρα και είναι η ομάδα το εισόδημα της οποίας έχει αυξηθεί ταχύτερα από το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Το εναπομείναν 9% έχει προχωρήσει με τον ίδιο ρυθμό με την οικονομία, ενώ το 90% των Αμερικανών τα πήγε λιγότερο καλά από τη χώρα συνολικά: το μερίδιό τους στην εθνική οικονομία μειώθηκε, αν και οι περισσότεροι κατέγραψαν κάποια κέρδη σε απόλυτους αριθμούς. Αν εξετάσουμε τον συσσωρευμένο πλούτο και όχι το εισόδημα, η διαφορά είναι ακόμα εντονότερη. Οι πλουσιότεροι 400 Αμερικανοί έχουν περισσότερη περιουσία από το χαμηλότερο 60% των Αμερικανών μαζί. Στην πραγματικότητα, το χαμηλότερο 50% δεν έχει καθόλου πλούτο, επειδή χρωστάει περισσότερα από όσα κατέχει. Ο πλούτος είναι ένα απλό κριτήριο με το οποίο μπορούμε να στηρίξουμε την υπόθεση των δύο Αμερικών, η οποία θεωρείται στοιχείο του αμερικανικού εξαιρετισμού.

Αν και σε όλες τις χώρες υπάρχουν δύο κοινότητες ξεχωριστές από οικονομική και πολιτιστική άποψη, πλούσιοι και φτωχότεροι, καλύτερα και χειρότερα σχολικά συστήματα και συστήματα περίθαλψης, καλές συνοικίες και φτωχογειτονίες, επειδή από τις ΗΠΑ εξαρτώνται πολλά παγκόσμια διακυβεύματα, η ύπαρξη δύο Αμερικών μάς

αφορά περισσότερο. Κι εδώ μας ενδιαφέρει πρωτίστως το πώς η ταξική διαμόρφωση της αμερικανικής κοινωνίας επηρέασε και επηρεάζει τη διεθνή πολιτική.

Σύμφωνα με τη θεωρία της συναίνεσης, στις ΗΠΑ υπάρχει ενότητα αξιών και εθνικού χαρακτήρα: οι συγκρούσεις, ιδιαίτερα οι συγκρούσεις κατά μήκος των ταξικών γραμμών, κρίνονται από μια πλευρά της ιστοριογραφίας ως επιφανειακές και χωρίς πολυπλοκότητα. Ο πατριωτισμός διατρέχει όλα τα κοινωνικά στρώματα και επιβεβαιώνεται με εορτασμούς, παρελάσεις και οπτικό αισθησιασμό: πράγματι, στο παρελθόν, ιδιαίτερα κατά τον 19ο αιώνα, οι Αμερικανοί δημιουργούσαν ενότητα με οιονεί θρησκευτικά προσκυνήματα και «ιερές» ημέρες που ενσωματώθηκαν στην αμερικανική πολιτιστική θρησκεία. Ο Τζορτζ Ουάσιγκτον ήταν εθνικός ήρωας που μετά τον θάνατό του έγινε ένα είδος ημίθεου ο οποίος κοιτούσε ψηλά από τον ουρανό για να ενσταλάξει τις ευλογίες του στο κόμμα του, τους «Ομοσπονδιακούς», και στην Αμερική. Το συμβολικό νόημα της αμερικανικής σημαίας, και η ευλάβεια πολλών Αμερικανών προς αυτήν, σφυρηλατήθηκε ήδη από την εποχή της μάχης στο Φορτ Σάμτερ, από την οποία ξεκίνησε ο εμφύλιος πόλεμος τον Απρίλιο του 1861. Κατά τη διάρκεια εκείνου του πολέμου η σημαία χρησιμοποιήθηκε στην Ένωση συμβολίζοντας τον αμερικανικό εθνικισμό και την απόρριψη των αποσχιστικών τάσεων. Έκτοτε πολλά άλλαξαν – σχεδόν όλα· κι όπως ήδη ανέφερα, η αστερόεσσα αμφισβητήθηκε ως μέρος της αμερικανικής αστικής θρησκείας και στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα έγινε αντικείμενο συστηματικών βανδαλισμών. Ο ιερός χαρακτήρας των αμερικανικών συμβόλων που ενοποιούσαν τους

Αμερικανούς —πατριωτικές τελετουργίες, οιονεί θρησκευτική ιδιότητα του προέδρου, μεσσιανικός ρόλος του στρατού— κατέρρευσε.

Το 1959 ο John Higham, με το άρθρο του στο περιοδικό *Commentary* «The Cult of the American Consensus», ανέλυε την ιστορία της υπερταξικής συναίνεσης, η οποία κυριαρχούσε κατά τα φαινόμενα μέχρι τα κινήματα αμφισβήτησης της δεκαετίας του 1960. Πράγματι, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 οι Αμερικανοί στο σύνολό τους μοιράζονταν περίπου τους ίδιους φόβους —πυρηνικό πόλεμο, κομμουνισμό— ενώ γύρω τους εκτυλισσόταν μια διαδικασία ευκαιριών και ευημερίας. Λίγο αργότερα, αυτή τη συναίνεση τη θεώρησαν μύθο οι ιστορικοί της Νέας Αριστεράς, οι οποίοι τόνισαν την ύπαρξη της φτώχειας, του ρατσισμού και της ανισότητας των φύλων ως τη ρίζα των κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων στις ΗΠΑ.

Πολλοί θεωρητικοί, όπως, για παράδειγμα, ο Richard Hofstadter, αν και δεν απέρριπταν εντελώς την ιδέα της συναίνεσης, θεωρούσαν τη σύγκρουση με οικονομικούς και κοινωνικούς όρους ουσιαστική πτυχή της πολιτικής ανάπτυξης των κοινωνιών. Ο Hofstadter πίστευε ότι οι Αμερικανοί είχαν ουσιαστικά τις ίδιες υποκείμενες πεποιθήσεις κι ότι, αντί για σύγκρουση μεταξύ αγροτών και βιομηχάνων, κεφαλαίου και εργασίας, Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικανών, στην αμερικανική ιστορία υπήρχε σχετική συμφωνία γύρω από την ατομική ελευθερία, την ιδιωτική περιουσία και την επιχειρηματικότητα. Ο Daniel J. Boorstin επικροτούσε αυτή την ιδέα της συναίνεσης, ενώ ο Hofstadter τη θεωρούσε αντιπαραγωγική, τροποποιώντας ελαφρώς την ερμηνεία του Charles Beard για την ιστορία

ως μια διαδοχή κυρίως κοινωνικοοικονομικών συγκρούσεων. Σύμφωνα με τον Hofstadter, εκτός από το διάλειμμα του εμφυλίου πολέμου, υπήρχε κάποια σιωπηρή συναίνεση, ενώ η γενιά του Beard και του Vernon Louis Parrington έδινε πολύ μεγαλύτερη έμφαση στις εσωτερικές συγκρούσεις. Ο Hofstadter κατέληγε στο ότι δεν υπάρχει κοινωνία με ολική συναίνεση και χωρίς συγκρούσεις και ότι ο αμερικανικός εμφύλιος ήταν η πλήρης κατάρρευση της συναίνεσης.*

Η εποχή μετά το 1945 απεικονίστηκε από τους ιστορικούς της συναίνεσης ως μια αρμονική επιστροφή στο παρελθόν: οι Hofstadter, Hartz και Boorstin —ο καθένας με τον τρόπο του— πίστευαν ότι η ευημερία και η φαινομενική ταξική αρμονία μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου αντανakλούσαν μια επιστροφή στον «αληθινό» αμερικανισμό, δηλαδή στον φιλελεύθερο καπιταλισμό. Το New Deal της δεκαετίας του 1930, που οδήγησε στην οικοδόμηση μιας μορφής κράτους προνοίας, είχε διασώσει τον καπιταλισμό και, στη συνέχεια, η ταξική συναίνεση εξυπηρέτησε τα επιχειρηματικά συμφέροντα. Αυτή η συναίνεση κλονίστηκε στη δεκαετία του 1960 και όλες οι αξίες της αμερικανικής ζωής αμφισβητήθηκαν μέσω των αντιπολεμικών, αντιρατσιστικών και φεμινιστικών κινημάτων.

Η πρόσληψη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής άλλαξε ριζικά στη δεκαετία του 1960. Οι διαμαρτυρίες και οι καταγγελίες εναντίον της προκάλεσαν την αναβίωση των πασιφιστικών και εργατικών παραδόσεων οι οποίες χρονολογούνταν από τα μέσα του 19ου αιώνα. Ο πόλεμος

* Richard Hofstadter, *The American Political Tradition*, Vintage Books, 1948.

στο Βιετνάμ, οι αποκαλύψεις γύρω από τη διαφθορά της αμερικανικής εξουσίας και το όργιο των επιχειρηματικών συμφερόντων επανέφεραν στο προσκήνιο τη συνδικαλιστική κουλτούρα των Wobblies και των περιπλανώμενων εποχικών εργατών, καθώς και την ιστορική μνήμη της δουλείας, τα υπολείμματα της οποίας ήταν φανερά, ιδιαίτερα στις νότιες πολιτείες. Την αμφισβήτηση της εξωτερικής πολιτικής από ένα μέρος του αμερικανικού κοινού συνόδευε η συνειδητοποίηση του κομφορμισμού και των φαινομένων που τον ενίσχυσαν, όπως ήταν η αντικομμουνιστική εκστρατεία της δεκαετίας του 1950, η προαστικοποίηση της μεσαίας τάξης και η ενίσχυση των κομφορμιστικών τάσεων.

Στη δεκαετία του 1960 —με όσα επιμέρους πολιτιστικά φαινόμενα εκτυλίχθηκε, μερικά από τα οποία αποτέλεσαν υλικό της τεράστιας soft power των ΗΠΑ— δημιουργήθηκε μια μορφή εναλλακτικού πατριωτισμού ως μια ακόμα ένδειξη των δύο Αμερικών. Αν και στην αρχή οι κύκλοι της αμερικανικής ηγεσίας προσπάθησαν να απαξιώσουν αυτά τα κινήματα και τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, στο πέρασμα του χρόνου τα πρόβαλαν όχι μόνο ως εκδήλωση των δύο Αμερικών, αλλά ως επικύρωση της αμερικανικής πλουραλιστικής δημοκρατίας. Ήταν πραγματικά: παρά τις προσπάθειες περιορισμού του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης με πρόσχημα την εθνική ασφάλεια, η αντιπολεμική αντιπολίτευση υπερέβη τότε όλα τα εμπόδια. Στους *New York Times* δημοσιεύτηκαν τα Έγγραφα του Πενταγώνου, που αποδείκνυαν ότι στο Βιετνάμ δεν εκτυλισσόταν εμφύλιος πόλεμος στον οποίο οι ΗΠΑ απλώς στήριζαν την πλευρά του Νότιου Βιετνάμ, αλλά ξεκάθαρη στρατιωτική

επέμβαση βασισμένη σε ψέματα προς το αμερικανικό κοινό και το Κογκρέσο, και ο Daniel Ellsberg αφέθηκε ελεύθερος παρότι θα μπορούσε να καταδικαστεί με τον νόμο Logan του 1917.* Οι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί πλημμύρισαν από τη ρητορική και τη μουσική της «άλλης Αμερικής», μια μείζη από κουλτούρες μειονοτήτων, διεκδικήσεις ξεχωριστών ταυτοτήτων και αντικαπιταλιστικά, αντιπατριарικά και αντιμιλιταριστικά αιτήματα.

Για περίπου μια δεκαετία η «άλλη Αμερική» απειλούσε με επανάσταση τους ευσεβείς χριστιανούς, τους ρατσιστές και όσους ευνοούσαν τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό· η αντικουλτούρα, από τους χίπις μέχρι τη Νέα Αριστερά, έγινε το όχημα της αντίθεσης στην εξωτερική πολιτική. Με λίγα λόγια, αν οι Wobblies, το λαϊκό μέτωπο της δεκαετίας του 1930 και 1940, ήταν επικεντρωμένοι στα εργατικά δικαιώματα και οι μπίνικς της δεκαετίας του 1950 ασκούσαν κριτική σε ζητήματα τρόπου ζωής, το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων μετά το 1962 είχε μεγαλύτερη εμβέλεια: απαντούσε σε μια πολύ συγκεκριμένη προπαγάνδα σχετικά με την εξωτερική πολιτική. Η αριστερή κριτική εκείνης της εποχής απέκτησε τόσο ευρεία δημοσιότητα, ώστε οι χριστιανοί πατριώτες που παρουσίαζαν την αμερικανική παρουσία στο Βιετνάμ με ηρωικό τρόπο —π.χ., το «The Ballad of the Green Berets» (1966) του Barry Sadler και το «Okie from Muskogee» του Merle Haggard και των Strangers (1969)— είχαν μεγάλη επιτυχία στο εσωτερικό των ΗΠΑ αλλά δεν είχαν τύχη στο εξωτερικό.

* Βλ. Daniel Ellsberg, *Secrets: A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers*. New York: Viking, 2002.

Έχουν γραφεί πάρα πολλά για την αντικουλτούρα της «άλλης» Αμερικής. Το ζήτημα εδώ είναι το πώς προσέλαβε, πρόβαλε και επηρέασε την εξωτερική πολιτική επιταχύνοντας τον τερματισμό του πολέμου στο Βιετνάμ και ταυτοχρόνως εξάγοντας μια ελκυστική εικόνα της «άλλης», εναλλακτικής Αμερικής, η οποία επιζεί λίγο πολύ μέχρι σήμερα σε ολόκληρο τον κόσμο. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της διοίκησης Ρέιγκαν, η οποία επιχείρησε να απαξιώσει την αντικουλτούρα, το αντιπολεμικό κίνημα, τον χιπισμό, τον ριζοσπαστικό φεμινισμό και τα τοιαύτα, είχε πλέον παγιωθεί ένα καινούριο κατεστημένο πολιτικής και πολιτιστικής αντιπολίτευσης το οποίο δεν κινδύνευε από λογοκρισία και περιορισμούς με το πρόσχημα της εθνικής ασφάλειας. Η εξωτερική πολιτική παρέμεινε ευάλωτη στις επικρίσεις, αλλά, καθώς από το 1975 είχε καταργηθεί η υποχρεωτική στράτευση, ένα από τα βασικά κίνητρα του αντιπολεμικού κινήματος δεν υπήρχε πια. Ο επαγγελματικός στρατός επενέβαινε, σε μικρούς αριθμούς, σε διάφορα μέρη του κόσμου με τις συνήθειες προφάσεις και με διάφορες κομπίνες —όπως ήταν το σκάνδαλο Ιράν-Κόντρας— αλλά χωρίς τη φρικτή φωτογένεια του Βιετνάμ.* Αργότερα η εισβολή στο Ιράκ προκάλεσε κύμα διαμαρτυριών, αλλά ο αντιαμερικανισμός ήταν πια τόσο διαδεδομένος,

* Το «All She Wants to Do Is Dance» (1984) του Don Henley διαμαρτυρόταν εναντίον της εμπλοκής των ΗΠΑ με τους Κόντρας της Νικαράγουας και κατηγορούσε «the boys» (τη CIA, την NSA κτλ.) ότι έβγαζαν λεφτά από όπλα και ναρκωτικά. Την υπόθεση των Κόντρας αφορούσε επίσης το «The Big Stick» των Minutemen, το «Nicaragua» του Bruce Cockburn, το «Please Forgive Us» των 10.000 Maniacs και το «Managua» των Naked Raygun.

ώστε το εσωτερικό κίνημα εναντίον της εξωτερικής πολιτικής του Τζορτζ Γ. Μπους δεν είχε αντίκτυπο ήπιας ισχύος. Εξάλλου, η υπόθεση των δύο Αμερικών θεωρούνταν βεβαιότητα, ιδιαίτερα μετά τη διοίκηση Κλίντον, όταν το Δημοκρατικό Κόμμα άρχισε να κινείται προς τα αριστερά μαζί με τα αριστεροφιλελεύθερα μέσα ενημέρωσης. Αυτή η κίνηση προς τα αριστερά, μαζί με την υιοθέτηση των δογματών της πολιτικής ορθότητας, τόνισε τη διαχωριστική γραμμή των δύο Αμερικών: αμφότερες ριζοσπαστικοποιήθηκαν υποστηρίζοντας αντίθετες αντιλήψεις για την εξωτερική πολιτική. Η αμερικανική δεξιά, η οποία υιοθέτησε ανοιχτά διάφορα φονταμενταλιστικά και συνωμοσιολογικά ρεύματα, διχάστηκε ως προς την εξωτερική πολιτική στους απομονωτιστές και στους μιλιταριστές, με τους δεύτερους να μειοψηφούν στους κόλπους της παράταξης. Η ανάδυση του Ντόναλντ Τραμπ διευκόλυνε τον ορισμό της ταυτότητας και την πολιτική έκφραση περίπου του ενός τρίτου των Αμερικανών: πρόκειται για Ρεπουμπλικανούς, συχνά προσκείμενους συνειδητά ή μη στο Tea Party και σε άλλους σχηματισμούς της χριστιανικής δεξιάς (όπως είναι η alt-right και η alt-lite), τηλεθεατές του Fox News και της πλατφόρμας Breitbart. Αλλά αυτή η ομάδα, αν και είναι υπέρ της προτεραιότητας των στρατιωτικών δαπανών, δεν έχει ομοιογενή γνώμη για την εξωτερική πολιτική: ένα μέρος της πιστεύει πιο έντονα στη διεθνή δέσμευση με σκοπό την αμερικανική ηγεμονία και ένα άλλο μέρος πιστεύει ότι οι ΗΠΑ πρέπει να αφήσουν τα αποτυχημένα κράτη να τα βγάλουν πέρα μοναχά τους.

Πριν από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 το αμερικανικό κοινό, και μέρος της

αμερικανικής ηγεσίας, δεν φαινόταν να είχε αντιληφθεί τη μετεξέλιξη του Ψυχρού Πολέμου σε σύγκρουση με τη Ρωσία και με το διεθνές ισλάμ (του οποίου θέλει να ηγηθεί η Τουρκία), ενώ έβλεπε με οικονομικούς και εμπορικούς όρους τον ανταγωνισμό με την Κίνα. Μέχρι τον πόλεμο στην Ουκρανία η μία Αμερική φοβόταν για τη διαρκή άνοδο της Κίνας, ενώ η άλλη, η αριστεροφιλελεύθερη, επικεντρωνόταν στα εσωτερικά προβλήματα: στον ρατσισμό, στη φτώχεια, στις διακρίσεις εναντίον των γυναικών, στην αστυνομική βία· δεν φαινόταν να έχει σαφή θέση για την εξωτερική πολιτική πέραν της επιθυμίας για ειρήνη και συμφιλίωση μέσω ήπιας ή έξυπνης ισχύος. Όσο για αυτό που κάποτε ονομαζόταν αντικουλτούρα, κατακλύζει τον κοινωνικό κορμό και τα κινήματα «βάσης» (grassroots) ασχολούνται πρωτίστως με τα δικαιώματα πραγματικών ή φαντασιακών μειονοτήτων και λιγότερο με τη διεθνή πολιτική.

«Γκρίζα» Αμερική, «πράσινη» Αμερική, Αμερική των προαστίων, Αμερική των εσώτερων πόλεων

Από την εποχή του Ρόναλντ Ρέιγκαν, οι δύο Αμερικές άρχισαν να διαμορφώνονται όλο και περισσότερο σε κομματικές γραμμές, που με τη σειρά τους αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικούς πληθυσμούς, με τεράστιες διαφορές στον πλούτο, στο «χρώμα» και στο μορφωτικό επίπεδο. Αν παρακολουθήσει κανείς τις νομοθετικές διαμάχες των τελευταίων ετών, θα αναρωτηθεί αν τα δύο κόμματα στη Βουλή των Αντιπροσώπων εκπροσωπούν διαφορετικές χώρες: ακόμα και οι στατιστικές —λόγου χάρη, πόσοι Αμε-

ρικανοί εισπράττουν επιδόματα, πόσοι χρησιμοποιούν μέσα μαζικής μεταφοράς, πόσοι ζουν κάτω από το περιβόητο όριο της φτώχειας— διαφέρουν πολύ ανάμεσα στα δύο κόμματα. Αυτός ο διαχωρισμός επιδεινώνεται από την ανεξέλεγκτη ιδεολογική επιθετικότητα και την ολοένα και πιο ιδεολογικά γκετοποιημένη αμερικανική γεωγραφία. Το αποτέλεσμα είναι ότι, όταν πρόκειται για τη Βουλή των ΗΠΑ, ο John Edwards είχε δίκιο που είπε ότι υπάρχουν «δύο Αμερικές» και ο Μπαράκ Ομπάμα έκανε λάθος που επέμενε, στο πλαίσιο της συμφιλιωτικής του πολιτικής, ότι «δεν υπάρχει μια φιλελεύθερη Αμερική και μια συντηρητική Αμερική». Το χάσμα μεταξύ αυτών των δύο φαίνεται να μεγαλώνει ή εν πάση περιπτώσει να μη μικραίνει: οι πολιτικές μετατοπίσεις —το ότι, για παράδειγμα, το Δημοκρατικό Κόμμα εκπροσωπεί όλο και περισσότερο τους μορφωμένους, τους κατοίκους των μεγαλουπόλεων και τους πιο εύπορους, ενώ το Ρεπουμπλικανικό απευθύνεται στους πληθυσμούς της ενδοχώρας— έχουν εντείνει τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ αστικής και αγροτικής Αμερικής. Παραλλήλως, η ταυτοτική μανία των Δημοκρατικών, η απόρριψη της φυλετικής αχρωματοψίας, εντείνει τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ «λευκών» και «εγχρώμων».

Σχετικά με τη χάραξη και πρόσληψη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, η «γκρίζα» Αμερική, η Αμερική των μεγαλουπόλεων, έχει διαφορετική αντίληψη για τον κόσμο από την «πράσινη» Αμερική της ενδοχώρας. Σ' αυτές τις δύο Αμερικές οι άνθρωποι έχουν δύο εντελώς διαφορετικά σύνολα εμπειριών, μαθαίνουν διαφορετικές αλήθειες, αποκτούν διαφορετικές προτεραιότητες και εμφανίζουν διαφορετικό επίπεδο ανοχής σε οτιδήποτε είναι

«εξωτερικό» ή «ξένο». Στη διαφορά των αφηγήσεων μεταξύ Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικανών προστίθενται οι αντίστοιχες νοοτροπίες του άστεως και της υπαίθρου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η μία από τις δύο εκπροσωπεί το Καλό και η άλλη το Κακό. Η κάθε πλευρά πιστεύει ότι επιδιώκει το Καλό, με βάση όσα ξέρει και όσα είναι.

Η «γκρίζα» Αμερική είναι ποικιλόμορφη: πολυφυλετική, πολυπολιτισμική, πολυοικονομική, πολλαπλών ταχυτήτων και πολυαισθητηριακή: οι άνθρωποι ζουν ο ένας πάνω και δίπλα στον άλλον και αγωνίζονται για χώρο σε πολυσύχναστα πεζοδρόμια, εστιατόρια, πολυώροφα ασανσέρ, μποτιλιαρισμένες διασταυρώσεις, γέφυρες και σήραγγες. Για να ζήσει κανείς στην «γκρίζα» Αμερική, πρέπει να εκπαιδευτεί σε ένα επίπεδο ανεκτικότητας, αλλιώς θα τρελαθεί. Αυτή είναι η θεμελιώδης αιτία που οι Αμερικανοί των μεγαλουπόλεων είναι πιο πιθανό να επιζητούν μια εξωτερική πολιτική που να σέβεται τα πολιτικά δικαιώματα και τις κουλτούρες άλλων λαών, ενώ στην «πράσινη» Αμερική, όπου οι κοινότητες είναι πιο ομοιογενείς, ευνοείται η μικροαπομόνωση στο οικογενειακό περιβάλλον και η απόσταση από ανθρώπους που δεν τους μοιάζουν. Το ότι στην ύπαιθρο η πλειοψηφία των Αμερικανών έχουν γεννηθεί στις ΗΠΑ, έχουν μικρότερα ποσοστά τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και διαφορετικές δραστηριότητες —γεωργία, μεταποίηση, δασοκομία, εξόρυξη, στρατός— δημιουργεί διαφορετική ψυχολογία: η «γκρίζα» Αμερική είναι έργο προόδου, ενώ η «πράσινη» Αμερική είναι έργο συντήρησης. Οι εθνικές πολιτικές ατζέντες κάθε κόμματος —επισήμως τουλάχιστον— αντικατοπτρίζουν αυτόν τον διαχωρισμό από τον οποίο δεν λείπει η τοξικότητα.

Στο μεταξύ, καθώς πολλές αμερικανικές μεγαλουπόλεις έχουν μεταμορφωθεί σε συστάδες προαστίων —μια διαδικασία που εντατικοποιήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο—, ο προαστιακός πληθυσμός, περίπου οι μισοί Αμερικανοί,* επηρεάζει όλο και περισσότερο τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Οι κάτοικοι των πόλεων και των προαστίων φαίνονται περισσότερο αισιόδοξοι και θετικοί από οικονομική άποψη για τα οφέλη του διεθνούς εμπορίου, για τη συνεργασία των ΗΠΑ με τους συμμάχους τους στο ΝΑΤΟ και για τη διεθνικιστική δράση τους με σκοπό τον εκδημοκρατισμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εξωτερικό. Αν και ο κόσμος της υπαίθρου χωρίζεται σε απομονωτιστές, που είναι γενικά αδιάφοροι για τις εξωτερικές υποθέσεις, και σε επεμβατιστές, που πιστεύουν στην παγκόσμια αμερικανική ηγεμονία, αμφότερες οι πλευρές τείνουν να προτιμούν τη «σκληρή ισχύ», ενώ ο κόσμος των μεγαλουπόλεων τείνει να προτιμά ηπιότερες μορφές ισχύος και σίγουρα όχι αύξηση των στρατιωτικών δαπανών. Όσο για τις λεπτομέρειες της στρατηγικής της κάθε προεδρίας —για παράδειγμα, η εμπλοκή στη Λιβύη ή στη Συρία—, υπερβαίνουν κατά πολύ την ενημέρωση και τα όρια του ενδιαφέροντος της συντριπτικής πλειοψηφίας των Αμερικανών.

Αν και το διακύβευμα για τους περισσότερους Αμερικανούς

* Στην πραγματικότητα, η πολιτική και πολιτιστική φυσιογνωμία των κατοίκων των προαστίων διαφέρει ανάμεσα σε εκείνους του εσωτερικού δακτυλίου και του εξωτερικού δακτυλίου, με τους πρώτους να ταυτίζονται περισσότερο με την «γκρίζα» Αμερική και τους δεύτερους με την «πράσινη».

νούς είναι να μη φανεί στον διεθνή χώρο αδυναμία ή φθίνουσα επιρροή της χώρας τους, υπάρχει πολύ μεγάλη απόσταση μεταξύ της πρόσληψης της αμερικανικής πολιτικής από τον Αμερικανό καουμπόη κι από τον Αμερικανό διανοούμενο των μεγαλουπόλεων. Και παρ' όλ' αυτά, τις δύο Αμερικές ενώνει η πίστη σε τρεις αλληλένδετους μύθους: στην αποσύνδεση από την ευρωπαϊκότητα, στον εξαιρετισμό και στην εγγενή καλοσύνη των ΗΠΑ, σε μια ενάρετη φύση που ίσως έχασαν αλλά που μπορούν να ξαναβρούν.